

Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları

HARUN KIRILMAZ*
hkirilmaz@sakarya.edu.tr

FATMA AYPARÇASI**
ayparcasi@sakarya.edu.tr

Özet: Eskiden yeniye geçişi ifade eden modernizm kavramı yaşam tarzlarının farklılaşmasını, bireyselleşmeyi, geleneksel yapıya bağlı olmayan bir toplumsal yapıyı içeren ve sosyal, iktisadi ve siyasi açıdan birey-toplum-devlet ilişkisini şekillendiren bir süreci ifade etmektedir. Modernizmin içine düştüğü çıkmaza çare olarak ortaya atılan post-modernizm kavramı ise küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan değişim, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması gibi faktörlerin etkisiyle toplumsal değişim ve dönüşüme ilişkin pek çok alanda olduğu gibi üretim ve tüketim şekillerinde de köklü değişikliklerin yaşandığı bir dönemi yansıtmaktadır.

Modernleşme, üretim toplumundan tüketim toplumuna geçişi beraberinde getirmiştir. Üretim kapasitesinin artması ve üretim şekillerinin değişmesi, küreselleşme ile her anlamda sınırların kalkması tüketim şekillerinin değişmesini zorunlu kılmıştır. Post-modernizmle birlikte ise tüketim sadece yeme, içme, barınma gibi zorunlu ihtiyaçların ötesine geçerek hayat tarzı ve dinlenme faaliyetlerini de kapsayan son derece geniş bir alanı etkisi altına alarak tüketim kültürünün ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Bu makalede modernizm, postmodernizm ve tüketim kültürü kavramlarına yer verilerek bu kavramlara yönelik değerlendirmeler üzerinde durulmaktadır. Makalenin temel problematiğini oluşturan tüketim kültürünün şekillenmesinde, modernizm ve postmodernizm süreçlerinin etkileri ve yansımaları ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Modernizm, Postmodernizm, Tüketim Kültürü.

Giriş

Toplumsal, siyasal ve ekonomik tezahürleriyle modernizm ve postmodernizm olguları günlük yaşamsal pratiklerini de içine alacak şekilde etki alanını genişletmiştir. Aydınlanma ile başlayan, Sanayi Devrimi ile devam eden dönüşüm içerisinde kapitalizmin sürekliliğini devam ettirmesi için tüketim olgusunun hayatın her alanına girmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede gelenekselden, modernizm ve postmodernizme geçen süreçleri tüketim toplumu ve kültürüne doğru evrilmeyi

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü.

** Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü.

gerçekleştiren dönemler olarak irdelemek mümkündür. Modernizmin ortaya çıkışı geleneksel yaşam alanından çağdaşlaşma ve batılılık şeklinde tezahür eden yeni bir dönemsal pratik olarak değerlendirilmektedir. Gelenekselliğin, dini argümanların yaşam alanını düzenlediği ve bu haliyle toplumsal hayatın dizayn edildiği, insanüstü bir durum olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu da geleneksel yaklaşımların din ve dine ait olan her şey ile örtüşüğünü de göstermektedir.

Aydınlanma ve aklın merkeze alındığı yeni pratik olarak modern pratiklerin, gelenekselci anlayışları sarstığı gerçeği ortaya çıkmakta ancak modern ile gelenek arasındaki rekabetin aslında var olma mücadelesine tekabül ettiği belirtilmektedir. Aynı argüman modernizmin, kendini konumlandığı ve rekabet düzlemini gelenekten yana değil postmodernizmden yana kullandığı bir ortama bırakmıştır. Postmodernizm tartışmalarının sonunda varılan nokta, üretim yöntemlerinin değişmesi, iletişim ağlarının farklılaşması ve tek tek bireylerin önemsendiği yeni bir dünya düzenine evrilme şeklinde gerçekleşmiştir. Bu süreç tüketim toplumu ve kültürü çerçevesinde gündelik pratiklerin değişimi, yaşam tarzlarının her an tüketilip kendi içinde yeniden üretildiği bir düzenekte ilerlemektedir.

Modernizm ve postmodernizmin tüketim kültürüne etkilerinin incelendiği bu makalede öncelikle modernizm ve postmodernizm kavramları üzerinde durulmuş, söz konusu kavramlara getirilen eleştirilere yer verilmiş ve özellikle postmodern dönemde tüketim toplumunda ve kültüründe ortaya çıkan değişiklikler irdelenmeye çalışılmıştır. Makalenin temel problemi postmodern dönemde üretim, tüketim, küreselleşme, moda, medya gibi faktörlerin tüketim toplumu ve kültürü üzerindeki etkilerini incelemek ve söz konusu dönemin tüketim kültürünü ortaya koymaktır.

1. Modernizm

Temelinin 17. ve 18. yüzyıllarda atıldığı, 20. yüzyılın ortalarına kadar hayatın her alanında kullanılan modernizm kavramı, Latince kökenli modo'dan türeme modernus kelimesinden gelmektedir.¹ Modern kavramı 5. yüzyıldan bu yana sürekli olarak eskiden yeniye geçişi ifade etmek için kullanılmıştır.² Kavram, İngilizcede 20. yüzyılın ortalarında genel kullanıma dâhil olmuş, çağdaşlaşma anlamında kullanılarak gündelik dilin bir parçası haline gelmiştir.³ Modernizm kavramını çağdaşlaşma anlamıyla değerlendirerek akla hep yeni, yeni olan, eskiden uzaklaşmış anlamına geldiğini ve kavramın yakın zamanın eş anlamlısı olarak kullanıldığını söylemek mümkündür.⁴

Modernizm, Weber'e göre, doğu toplumlarının sorunudur. Weber'e göre bu toplumların yapması gereken Batılı olabilmeyi başarmaktır.⁵ Modernliğe ulaşmak tarihin

1 Krishan Kumar, *Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları* (Ankara: Dost Kitabevi, 1999), 88.

2 Jürgen Habermas, "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje", çev., Güleğül Naliş, Dumrul Sabuncuoğlu ve Deniz Erksan, *Postmodernizm*, haz., Necmi. Zekâ (İstanbul: Kıyı Yayınları, 1994), 31-32.

3 Perry Anderson, *Postmodernitenin Kökenleri*, çev., Elçin Gen (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 9.

4 Sezgin Kızılcılık, *Postmodernizm Dedikleri* (İzmir: Saray Kitabevleri, 1996), 9.

5 Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev., Gökhan. Rızaoğlu (İstanbul: Roman Yayınları, 2013), 22.

telos'u olarak ifade edilmekte ve kaderin bu olduğu belirtilmektedir.⁶ Bu nedenle modern kavramı batılılaşma anlamında da kullanılmaktadır. Modernizm, günlük hayatın rutinleşmesi, dini değerlere olan inancın zayıflaması, yaşam tarzlarının farklılaşması ve bireyselleşmesi, kentleşmenin üst düzeye çıkması, hayatın her alanına bilim ve tekniğin yerleştirilmesi, kapitalizmin ekonomik hayat üzerinde bitmek tükenmek bilmeyen bir devinimle devam etmesi süreci olarak ifade edilebilmektedir. Bu da modernizmin hayatın her anında var olduğunu göstermektedir. Kendini geçmişin yerine oturtan modernizm, yeni bir dünya yaratarak günümüz toplumlarını karakterize eden, geleneklere, adetlere, alışkanlıklara, beklenti ve inançlara bağlı olmayan bir toplum meydana getiren sosyal bir düzenlemedir.⁷ Bu kapsamda modernizm, sosyal alanda değişimi ifade ederek farklılıkların, geleneksel yapılar yerine ikame edilmesidir.

Modernizm, Batılı modern ülkelerin ekonomik, kültürel, siyasal, teknolojik ve toplumsal özelliklerini geliştirmekte olan ülkelere dayatma aracı olarak kullandıkları çok kapsamlı bir ifadeyi de doğurmaktadır. Kavram, dünyaya karşı belli yerleşik tutumları insanın müdahalesine açık hale getiren bir dünya görüşünü, ekonomik kurumların karmaşık bileşimler oluşturmalarını isteyen, özellikle de endüstriyel üretim ve pazar ekonomisini dayatan, ulus devlet ve kitleleri bu yönde harekete geçiren temsiliyeti yüksek bir yapıyı da oluşturmaktadır.⁸ Bu bağlamda modernizm kavramı, toplumsal dinamiklerin aktif hale geldiği yeni bir formu ortaya çıkarmaktadır.

a) Gelenekselden Moderne

Geleneksel toplumdan modern topluma doğru evrilme süreci uzun bir zaman dilimini gerekli kılmıştır. Yaşanacak dönüşüm geriye doğru yürütülemeyecek kadar güçlü olmak durumundadır. Süreçler göz önüne alındığında geleneksel topluma ait argümanların doğru tespit edilmesi gerekmektedir. Ancak bunun da öncesinde gelenek kavramına yönelik yapılan bazı tanımlamalara ve bunlara ait değerlendirmelere yer vermek önemlidir.

Gelenek, bir topluluğun kendinden önceki kuşaklardan devraldığı ve çeşitli aktarım yöntemleri kullanarak daha sonraki kuşaklara ulaştırdığı her türlü maddi, manevi kurum ve uygulamalar biçimi olmakla beraber bir önceki duruma ait olanın bir sonraki durum için de yenilenmesidir.⁹ Sosyolojik olarak gelenek, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi, düşünce ve kültür birikimini ifade etmektedir.¹⁰ Gelenek kavramına ait tartışmalar, söz konusu kavrama ait tanımlamalar üzerinde belirgin olarak hissedilebilmekle birlikte; gelenek kimine göre örf, adet ve görenekleri; kimine göre dinsel argümanları ve bunlara ait ritüelleri; kimine göre ise daha farklı anlamlara karşılık

6 Tuğrul İler, "Modernizm, Postmodernizm, Postkolonyalizm: Ben-Öteki İlişkileri ve Etnosantrizm", *Küresel İletişim Dergisi*, 1/1 (2006), 2.

7 Anthony Giddens ve Christopher Pierson, *Modernliği Anlamlandırma*, çev., Murat Sağlam ve Serhat Uyrkulak (İstanbul: Alfa Yayınları, 2001), 27.

8 Giddens ve Pierson, *Modernliği Anlamlandırma*, 83.

9 Hüseyin Yılmaz, "Gelenek, Gelenekçilik, Gelenekselcilik", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 3 (2005), 41; Ömer Çelik, "İslamcı Gelenek ve Gelenekçi İslam", *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, 9 (1995), 37.

10 Kadir Canatan, "Gelenek, Din ve Modernite", *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, 9 (1995), 28.

gelmektedir. Rene Guenon, geleneğin örf, adet ve görenek şeklindeki algılamalarına karşı çıkmakta ve geleneğin beşeri pozisyondaki alanlara indirgenemeyeceğini, aksine insanüstü bir kavram olduğunu belirtmektedir.¹¹ Bu tespit ile din ve dine ilişkin bütün detayların geleneksel toplumlara özgü davranışlar olduğu yadsınamaz bir durumu da ortaya çıkarmaktadır.

Geleneksel toplumlarda bireyin pozisyonunu kabilesi, etnik grubu, dini ve ailesi belirlemektedir.¹² Bireyler kendilerini bu unsurlar içerisinde sınırlandırmıştır. Bu tip toplumlar içerisinde bulunan bireyler arasında çok sıkı bir iletişim ve buna bağlı olarak yüz yüze iletişim yoğun olarak yapılmaktadır. Dinin ise yönlendirici ve hayatı kapsayıcı bir değer olarak dokunulmazlığı olan bir alana tekabül ettiği söylenebilir. Ekonomi daha ziyade tarıma dayalıdır. Eğitim ve öğretim sadece belli seçkinlerin elindedir. Toplumsal değişme yavaş olup birkaç nesli kuşatır.¹³ Geleneksel toplum, değişimi reddeden ve geleneğin aktardığı değerlerle varlığını sürdüren, örgütlenmelerin aile ve kabile üzerinden gerçekleştiği toplumsal hareketliliğin oldukça zayıf olduğu, yazının çok az kullanıldığı, sanayinin gelişmediği, basit ilkel araçların kullanıldığı, bireyin dışındaki evrene kutsal kodlarla bağlandığı modern öncesi bireylerden oluşan topluluk halindedir.¹⁴ Bu görüşe paralel olarak geleneksel toplumlarda dünya hakkında sınırlı bilgi ve görüş, kişisel özellikleri geliştirme eksikliği, yenilikçilik eksikliği, sınırlı istek, sınırlı şeyleri algılayabilmek, ailecilik, hükümete sıkı bağlılık, düşmanlık gibi argümanlardan dolayı, geleneksel toplumlar ile modern toplumlar arasında bir uyumsuzluk olduğu da ifade edilmektedir.¹⁵

Toplumda belirgin bir farklılaşma ve uzmanlaşmayla oluşan modern toplum geleneksel köklerden ve ritüellerden sıyrılarak yeni bir duruma da dönüşmüştür. Geleneksel tarımsal üretim ve küçük çaplı el sanatlarına dayalı durağan bir yapıdan endüstriyel tarzda üretime geçişle birlikte kentleşme, eğitim öğretim oranının artmıştır. Aynı zamanda kitle iletişim ve ulaşım araçlarının geliştiği, karar mekanizmalarının etkin olarak işletildiği, demokratik siyasal yaşamın ve buna bağlı olarak gelişen yeni kültürün yerleştiği, durağan yapıdan dinamik bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu süreç modernleşmenin ve modern toplumların dayandığı temel noktaları oluşturmuştur. Bu açıdan bakıldığında yaşanan sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel süreçlerin de etkisiyle geleneksel toplum- modern toplum karşıtlığı tartışılmaya devam etmektedir. Dolayısıyla geleneksellik ile modernlik ve bunların oluşturduğu toplumsal algılamalar birbiri üzerinden savunulmaya da başlamıştır. Geleneğin kendini modern dönem içerisinde savunmaya çalışması karşıtlık savaşını kaybettiği anlamına gelmektedir.¹⁶ Buna göre her dönemin kendini var etmesi için bir öteki belirlemesi kaçınılmaz bir durumu da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla geleneğin karşıtı modernizm olarak belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, gelenek ve modernizm kavramları sürekli bera-

11 Rene Guenon, *Gelenek ve Gelenekçilik*, çev. Mahmut Kanık (İstanbul: Yedi İklim Yayınları, 1987), 8.

12 Ali Yaşar Sarıbay, *Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası: MSP Örnek Olayı* (İstanbul: Alan Yayınları, 1985), 106.

13 Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 88.

14 Yılmaz, "Gelenek", 41.

15 Seyfettin Aslan ve Abdullah Yılmaz, "Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2/2 (2001), 94.

16 Mustafa Armağan, "Gelenek-Modernlik-Postmodernlik", *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, 9 (1995), 66.

ber kullanılmakta, birinin anlamının belirlenmesi sırasında diğerinden faydalanıldığı görülmektedir.¹⁷ Geleneksel toplumu yapı bozumuna uğratan durum olarak modern toplumun yapısı tam da zıtlığın olduğu alanda devreye girmektedir. Tarihsel anlamıyla modern toplumlar, geleneksel toplumun dönüşüm sürecinde kapitalizm ve endüstrileşmenin eşlik ettiği toplumsal ve ekonomik farklılaşmayı ve ussallaşmayı ifade etmekte olup modernleşme, değişim sürecinin sosyo-ekonomik sonucu olarak görülmektedir.¹⁸

Modern toplum kavramının içinin hangi unsurlarla doldurulduğu, modernleşme kuramına doğru ve sağlıklı şekilde yaklaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Modern toplum kavramı, belirli bir insan tipini, insanla doğa ve insanla insan arasındaki ilişkilerin belirli bir kavranış biçimini, belirli bir ekonomik ilişkiler sisteminin ve sonunda bunların toplamının oluşturduğu toplumsal ve ekonomik temel üzerine bina edildiği düşünülen bir siyasal yapıyı içermektedir.¹⁹ Modern toplum yapısı incelendiğinde örgütlenme, akrabalık ilişkilerinin yerine uzmanlaşmayı gerekli kılan ekonomik, siyasi, dini ve eğitimsel birleşmelere dayandığı, anonim, hareketli, rol ve statülerde uzmanlaşmanın görüldüğü, işbölümünün arttığı, geleneklerin gücünü kaybettiği, aile yapısında ve ilişkilerde bireyci anlayışın hâkim olduğu toplum tipidir.²⁰ Bireyci yaklaşımların öncelediği bu yeni yaşam alanında çekirdek aile önemsenmiş ancak aileyi oluşturan her bir kişinin de kendi içinde kimlik dokunulmazlığı gibi katı kurallarla çevrelenmiştir.

Modern toplumları geleneksel toplumdan ayıran önemli farklardan biri olan hareketlilik ve dinamizm yerleşim, iş ve çalışma alanlarında yüksektir. Yerleşim alanlarında görülen hareketliliğe rağmen, taşınma, mesleğin değiştirilmesi mecburiyetini doğurmamaktadır.²¹ Taşınmadan vazgeçme sebebi çoğunlukla, yakın aile ilişkilerinin zarar görmesi ihtimali değil aksine yeni yerleşim alanında, yabancılarla kaynaşma sürecini, dil, yemek alışkanlıkları, kılık kıyafet ya da davranış kalıplarındaki farklılıklar engellememekte; geride bırakılanların yeri kolaylıkla dolmaktadır. Özetle belirtmek gerekirse, modern toplum kavramının içinin doldurduğu modern insan; yeniliklere açık, yenilikçi, yalnız kendi çevresindeki değil diğer ve geniş bir çerçevede sorun ve konularla ilgili, geçmişten çok geleceğe dönük, planlayan ve örgütleyen, dünyanın tahmin edilebilir olduğuna inanır.²² Modern toplum kavramı içinde yer alan insan tipi bireydir. Bu anlamda insanlar arası ilişkiler de bireylerarası ilişkiler olarak anlaşılmalıdır.

17 Ahmet Faruk Kılıç, Siddik Ağçoban, "Gelenek ve Modernizm Bağlamında İslam", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/28 (2013), 227.

18 Harry Nyström, "The Postmodern Challenge From Economic to Creative Management", *Creativity and Innovation Management*, 9/2 (2000), 109-110.

19 Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 40-41.

20 Sulhi Dönmezer, *Toplumbilim* (İstanbul: Beta Yayınevi, 12. Baskı, 1999), 225.

21 Şule Şahin Ceylan, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2009), 145.

22 Şeyhmus Demir, Mutlu Sesli ve Veysel Yılmaz, "Türk Modernleşmesi: Eleştirel Bir Bakış", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2 (2008), 79.

b) Aydınlanma ve Modernleşme Süreci

Modernizm belirli aşamalardan geçerek doğmuştur. Geleneksel toplumsal yapının çözülüşü ve buna bağlı olarak karşıtlık içerisinde kendini üretmeyi başaran modernizmin ortaya çıkış nedenleri çeşitli alanlara tekabül etmektedir. Modernizmin oluşumunda ve sürecin devamında; fikri olarak Aydınlanma Çağı, politik olarak Fransız Devrimi ve ekonomik olarak da Bilimsel Devrim ışığında gerçekleşen Sanayi Devrimi belirleyici olmuştur.²³ Modernizmin fikri altyapısını oluşturan Aydınlanma, 17. ve 18. yüzyıllarda var olan totaliterliğe, kastçı-feodal toplum yapısına, baskıcı dinsel dünya görüşüne karşı, yeni olgunlaşmakta olan burjuvazinin yönettiği bir özgürleşme hareketidir.²⁴ Aydınlanma hareketinin temel dayanak noktası ise Rönesans ve Reform'dur.²⁵

İtalya'da başlayıp Avrupa'ya yayılan edebiyat, güzel sanatlar ve bilim alanındaki gelişmeler ve yenilikler olarak adlandırılan Rönesans sayesinde, düşüncede serbest bir ortam doğmuştur. Rönesans Ortaçağ düşüncesinin zıddı niteliklere sahip olarak ortaya çıkmaktadır. Din geri plana itilerek birey merkeze alınmaktadır. Rönesans'ta insanın tinsel bir birey olduğu ve bu bireycilikle birlikte Rönesans'ın modernite anlamına geldiği belirtilmektedir.²⁶ Bireyciliğin ön plana çıkışı geleneksel yapıların terkedilmesini ortaya çıkarmış olsa bile kopuş tam olarak sağlanmamış aksine değişime ve dönüşüme doğru giden yolun kapısı aralanmıştır.²⁷

Aydınlanma ile bilginin kaynağı yalnızca akla dayandırılmış olup, kesin ve evrensel bilgilere ancak akıl aracılığıyla ulaşılabileceğini savunan akılcılık yaklaşımı Rönesans hareketi içinde önemli bir alana sahiptir. Aydınlanma felsefesini, kendisinin hemen öncesinde yer alan felsefeden ayıran, yalnızca birkaç kişinin alanı olan bir şeyi, yani akla uygun olarak yürütülen bir yaşamı herkese uygulama iddiasıdır. Aydınlanma ruhu, bireyin eğitimini, onu hem ailesinin hem de bizzat kendi tutkularının dayattığı, dar, akılcı olmayan görüşten kurtarıp, akılcı bilgiye ve aklın eylemini örgütleyen bir topluma katılmaya açılmasını sağlayan bir disiplindir.²⁸

Habermas'ın 18. yüzyılda ortaya çıkan modernizm projesi, Aydınlanma düşünürlerinin nesnel bilim, evrensel ahlâk ile hukuk ve sanat konusunda ürettikleri düşünceleri kapsar. Projenin ideali, özgür ve yaratıcı biçimde çalışan çok sayıda bireyin yarattığı bilgi birikimini, insanlığın özgürleşmesi ve günlük yaşamın zenginleşmesi yolunda kullanmaktır.²⁹ Birey ve aklı her şeyin önünde tutan bu yeni anlayış insana kendi potansiyelini gösterme idealindedir. İnsanın kendi dışındaki otoritelerden bağımsız kalmasının da yolunu aramıştır. Modernizmle beraber insan, âdeta yeniden keşfedilmiştir.³⁰ Modernizm, kilisenin baskıcı tutumuna karşı tam bir reddedişi

23 Gamze Aslan, "Ortaçağdan Günümüze Modernite: Doğuşu ve Doğası", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/7 (2011), 13.

24 Aslan ve Yılmaz, "Modernizme Bir Başkaldırı", 95.

25 Marshall Berman, "Modernlik: Dün, Bugün ve Yarın", çev. Ümit Altuğu, *Birikim Dergisi*, 34 (1992), 44.

26 Peter Burke, *Rönesans*, çev., Özkan Akpınar (İstanbul: Babil Yayınları, 2007), 8.

27 Mümtazer Türköne, *Siyaset* (Ankara: Lotus Yayınları, 2006), 485.

28 Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, çev., Hülya Tufan (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995), 25-26.

29 Habermas, "Modernlik", 33.

30 Ahmet Özkiraz, *Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2003), 14-15.

yansıtan tepki olarak kabul edilir.³¹ Aydınlanma, kilisenin azalan otoritesini, bilimin artan otoritesinin yaşandığı önemli ayağı meydana getirmiştir.

Kilisenin azalan otoritesi Reform sürecinin de hızlı yaşanmasına neden olmuştur. Akli, dinin doğrularına uyarladığını iddia eden kiliseye karşı, zamanla dinin doğrularıyla kilisenin doğrularının özdeşleştirilemeyeceğine yönelik düşünceler gelişmiştir. Bu düşünceye sahip olan Martin Luther, Katolik yoruma, kiliseye ve din adamları sınıfına karşı çıkararak, mevcut din anlayışına müthiş bir darbe vurmuştur. 31 Ekim 1517'de Wittenburg kilisesinin kapısına astığı ünlü 95 teziyle yeni bir din anlayışı geliştirmiştir. Katolik kilisesinin, halktan günahlarını bağışlama ve cennet vaadiyle para talep etmesi, ayrıca kilise otoritesinin insanların hayatlarının tüm yönlerini etkileyebilecek bir seviyeye ulaşması ve insanın Tanrı'yla olan ilişkisine kilisenin aracılık etmesi Luther ve Calvin'i kiliseye karşı bir harekete itmiştir.³² Bu durum bireylerin tek tek akli kullanarak Tanrı ile aralarına başka bir unsurun girmesinin gerek olmadığı düşüncesini oluşturmuştur. Aydınlanma, her türlü felsefi ve toplumsal projenin akla dayanması gerektiğini öngörmektedir.³³ Bu sebeple, Aydınlanma aynı zamanda Akıl Çağı olarak da adlandırılmaktadır. Akıl; vahiy, gelenek ve otorite üçlemesinde temellenen her şeyi eleştirme ve sorgulama yetisini temsil etmektedir.³⁴ Akla duyulan sonsuz güven neticesinde, insanın geliştireceği yasa ve kurallarla kendi mutluluğunu sağlayabileceğine inanılmaktadır. Bir insan için doğru olanın sadece o kişi tarafından belirlenebileceği savunularak, insanın kaderi ilahi olanın elinden alınmış ve insanın eline teslim edilmiştir.³⁵

Tarihsel süreçte Aydınlanma felsefesi yerini modernleşmenin politik ayağını oluşturan Fransız Devrimine bırakmıştır.³⁶ Avrupa'nın tüm büyük kentlerinde zanaatkârların, kent yoksullarının yanı sıra, zengin bir ticari ve profesyonel sınıf vardı ve bir iki yerde de endüstriyel işgücünün başlangıcı görülüyordu. Ancak genel anlamda eski toplumsal sınıf kurumları değişmeden kalmıştır.³⁷ Fakat bu durum giderek değişimin ayak seslerinin daha yakından gelmesi de demektir. Kabuk 1789'da Fransada olduğu gibi çatladığında, toplumsal patlama benzeri görülmemiş bir biçimde gerçekleşmiştir.³⁸ Fransız Devrimi, sınıflı feodal toplumu çökertmiş, isteyerek ve bilinçli bir şekilde yeni bir özgürlükçü toplum kurmuştur. Bu yeni toplum, ideali gerçek ile uzlaştırma amacı güderek, önceden tasarlanmış düşünceler dizisini ve belli bir ideolojiyi izlemiştir.³⁹

31 Kumar, *Sanayi Sonrası Toplumdan*, 99.

32 Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi II. Cilt: Ortaçağ*, çev., Muammer. Sencer (İstanbul: Say Dağıtım, 1997), 269-272.

33 Ahmet Çiğdem, *Aydınlanma Düşüncesi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), 14.

34 Veli Urhan, "Modernizm, Postmodernizm ve Personalizm", *Doğu Batı*, 2/8 (1999), 146.

35 İlhan Tekeli, "Türkiye'de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 19.

36 Çiğdem, *Aydınlanma Düşüncesi*, 13.

37 Serhat Küçük, "Batı'nın Batılılaşması: Zihinsel Dönüşümün Eylemsel Kökeni", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/2 (2013), 436.

38 Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, çev., Mehmet Ali Kılıçbay (Ankara: İmge Kitabevi, 2006), 631.

39 J. S. Schapiro, *Çağdaş Düşüncede Toplumsal Tepki*, çev. Mehmetcan Köksal ve Mehmet Harmancı (İstanbul: Köprü Yayınları, 1966), 13-14.

Diğer taraftan modernitenin taşıyıcısı ve hâkim öznesi ulus devlet Devrim’le birlikte ortaya çıkan yeni bir ideolojinin yaşanmasına neden olmuştur.⁴⁰ Ulus devlet, 1789 Fransız Devriminin sonucunda ortaya çıkmışken modern devlet, ulus devlet ortaya çıkmadan önce de vardır.⁴¹ Ancak, her ikisinin kaynaşması Fransız Devriminin egemenliğin kaynağını halk olarak göstermesiyle olmuştur. Bu durum, milletlerin oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Ayrıca, feodal düzenin burjuva tarafından sarsılması ve burjuvanın ticaretini özgürce yapmak için merkezi devleti ve krallıkları desteklemesi diğer önemli etkidir.⁴²

Fransız Devrimi yeni toplumsal ve politik ve siyasal alanı güncellerken bireycilik ve aklı da yeniden üreten bir süreci içinde barındırmıştır. Bireyler geleneksel toplum algulamalarından Aydınlanma denilen olgu ile sıyrılmaya çalışırken gelenekselin en önemli argümanı olan dini yaklaşımlar da yerle bir olmuştur ki bunun kanıtı Katolikliğin dışında yeni mezheplerin türemesidir. Gündelik yaşamın üzerinden din baskısının kalkması, kilisenin gücünün azalması, Tanrının hakkının Tanrıya, Sezar’ın hakkının Sezar’a verilmesi düşüncesinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.⁴³ Modernleşme sürecinin politik ayağı olan Fransız Devrimi’nin yarattığı yeni ulus devletler, burjuva sınıfının kazanımları, ticaret ve daha hızlı kazanma ideali sürecin son ayağı olan Sanayi Devrimine de zemin hazırlamıştır.

Modernleşme sürecinin devam eden uzantısı Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi ile eşzamanlı olarak başlayan, tarıma ve zanaatlara dayalı üretim ve ekonominin yerini sanayiye dayalı üretim ve ekonominin aldığı süreç uzun soluklu bir süreç olmuştur. Ancak süreci değerlendirmeden önce Bilimsel Devrime bakılması önem arz etmektedir.

Bilimsel Devrimi Newton başlatmış ve Evrensel Yerçekimi Kanunu’nu keşfederek yeni bir dünya görüşünün temellerini atmıştır. Newton fiziği, tabiat olaylarını neden-sonuç ilişkisine oturtarak onları belirli kanunlara bağlamış ve tabiattaki değişimleri Tanrı’nın iradesine bağlayan Hristiyan teolojisini derinden sarsmıştır. Doğrudan Tanrı ve melekleri tarafından yönetilen ve Tanrı’nın iradesini ve ihtişamını yansıtan doğa anlayışından, kendi yasaları olan ve bu yasalar uyarınca kendi kendini işleten, düzenleyen bir gök mekaniğine geçilmiştir.⁴⁴ Bilimsel Devrime ilişkin yaşanan süreç, laiklik denilen olguya doğru gidişatı da güçlendirmiştir. Devrimin önemli teorisyenlerinden biri olan Galileo’nun, Düşes Kristina’ya yazdığı mektupta “İncil, fizik kitabı değildir” diyerek ve dünyanın işleyişini anlamak için İncil’i okumak yerine, evreni anlamlandırmayı önerdiğini öğrenmekteyiz.⁴⁵

40 E. Fuat Keyman, *Türkiye’de Radikal Demokrasi* (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999), 181.

41 Mümtazer Türköne, *Siyaset*, 493.

42 Leo Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, çev., Murat Belge (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), 92.

43 Halis Çetin, “Liberalizmin Tarihsel Kökenleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3/1 (2002), 92.

44 Mehmet Küçük, *Modernite Versus Postmodernite* (Ankara: Vadi Yayınları, 1994), 17; Russell, *Batı Felsefesi*, 284; Türköne, *Siyaset*, 489; Gencay Şaylan, *Postmodernizm* (Ankara: İmge Kitabevi, 2009), 176.

45 Erdal İnönü, “Bilimsel Devrim ve Türkiye”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 2 (2004), 107.

Bilimsel Devrim, varlığa ilişkin soruları bunlara ait cevapları oluştururken akli merkeze alarak toplumsal gündelik yaşam alanının da şekillenmesinde önemli bir noktayı oluşturmuştur. Bilimsel Devrimin etkisiyle birlikte gelişen Sanayi Devriminde teknolojinin inceden inceye kullanıldığı ve yayıldığı görülmüştür. Sanayi Devrimi ilk kez dış ticaretin oldukça gelişip sermaye birikiminin hızlandığı, teknik icatların ve yeni ekonomik buluşların doğrultusunda üretime makineyi, motoru ve organizasyonu uygulayan İngiltere’de görülmüş, ardından Fransa ve Batı Avrupadan Amerika’ya yayılmıştır.⁴⁶ Sanayi Devrimi, kapitalistleşme, özel mülkiyet alanlarındaki gelişmeler, serbest girişim, zaman ve mekânsal değişim, doğa ve insana dair değişim, madde ve paranın önem kazanması, rasyonalizm, bireycilik gibi toplumun her kesiminde farklı tezahürleri meydana getirmiştir.⁴⁷

c) Modernizmin Eleştirisi

Gerek modernizmin kavramsallaştırılması gerekse de eleştirisi yönündeki zihinsel dönüşümün akıl kavramı üzerinden hareket etmesi, akıl algısının dönüşümünün ise birey kavramı üzerinden gerçekleşmesi bu süreçte başlangıç noktasını oluşturmaktadır.⁴⁸ Bu kapsamda Touraine’nin nitelemesiyle modernizme ilk eleştiriye yine bir modernist olan J. J. Rousseau dile getirmektedir.⁴⁹ Rousseau’ya göre modernleşmeyle birlikte bilim ve sanatta yaşanan gelişmeler insanlar arasındaki eşitsizliği arttırmıştır.⁵⁰ Rousseau burada eşitsizlikle mücadele etmeye yönelmektedir. Ahlak ve gelenek-göreneklerde yozlaşma başladığını belirten Rousseau, cemiyetin sürüleştirmeye başladığını bu süreçte samimi dostluk ve güvenin yerini, şüphe, korku, soğukluk ve çekingenliğin aldığını söylemektedir. Dolayısıyla ilim ve sanat dalları insanların kötü tarafını doğurmuştur. Aynı süreçte insana verilen değer ve önem azalmış, sosyal ilişkiler ve hayat, insani özelliklerini yitirmiştir. İnsanların Tanrı’yı dünyevileştirdiğini onu kendi yerlerine koymaya başladıklarını bu nedenle de kutsal denilen şeyin yok edildiğini vurgulamaktadır.⁵¹

Modernizmle birlikte insan eleştirel, sorgulayıcı bir özne olmaktan çok üst varlık konumunda kalmaktadır. Bu da modernizmin giderek dogmatik hale dönüşen, sert bir ideolojiye bürünmesine neden olmaktadır.⁵² Bu dönüşümün hissedildiği alanlar ise iktidar ve otorite üzerinden şekillenmektedir. Modern algının merkezinde yer alan ve Batı’nın medeniyetin tek temsilcisi olma iddiası modernizme yönelik eleştirilerden biridir. Modernizmin oluşturduğu biz ve ötekiler, doğu ve batı, geleneksel ile modern karşıtlığı Batı dışı kültürlerin yok sayılması ya da Batı kültürü içerisinde evrilmesi karşı çıkılan başka bir boyutu da ifade etmektedir.

46 Jean Maillat, *İktisadi Olayların Evrimi*, çev., Ertuğrul Tokdemir (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1983), 142.

47 Werner Stark, *İktisadi Düşünce ve Toplumsal Gelişme*, çev. Mustafa Özel (İstanbul: İz Yayınları, 1997), 223.

48 Emre Yıldırım, “Modernitenin Eleştirisi ve ‘Milliyetçi Söylem’ Bağlamında Milliyetçiliğe Yeniden Bakmak”, *Amme İdaresi Dergisi*, 48/1 (2015), 4.

49 Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, 38.

50 Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, çev., Rasih Nuri İleri (İstanbul: Say Yayınları, 2010), 207.

51 Jean-Jacques Rousseau, *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev*, çev., Sabahaddin Eyüboğlu (İstanbul: Say Yayınları, 2009), 35-44.

52 Hasan Bülent Kahraman, *Modernite ile Postmodernite Arasında Türkiye* (İstanbul: Everest Yayınları, 2004), 3.

Aydınlanma ve modernizme karşı en sistemli ve tutarlı eleştiriler Frankfurt Okulu filozoflarından gelmektedir. Özellikle M. Horkheimer ve T. W. Adorno Frankfurt Okulunun önde gelen düşünürlerindedir. Birlikte kaleme aldıkları Aydınlanma'nın Diyalektiği isimli kitap adeta modernizmin felsefi ve kültürel temellerine karşı yazılmış bir manifesto niteliğindedir.⁵³

Aydınlanma hiç durmadan kendi kendini tahrip etmeye devam etmektedir ve giderek totaliter bir görünüm arz etmeye başlamıştır.⁵⁴ Aydınlanmanın temel amacı, dünyayı tüm gizlerinden kurtararak, mitleri çürüterek, akıl ve bilgi vasıtasıyla dünyayı algulamamızı sağlamaktır. Horkheimer *Akıl Tutulması* adlı kitabında Aydınlanma filozoflarının dine akıl adına saldırdıklarını, ancak sonuçta saldırdıkları olgunun, kendi çabalarının güç kaynağı olan metafizik ve nesnel akıl kavramının oluşmasına neden olduğunu belirtmektedir.⁵⁵

Modernizme yönelik eleştirilerin bir boyutunu ise postmodernistler oluşturmaktadır. Özellikle de postmodernistlerin eleştirilerinde başlangıç noktasını modernizmin yol açtığı tekillik oluşturmaktadır. Bu kapsamda tekilliğe karşı farklılıkların, çoğulluğun ve kimliklerin önemini öne alan François Baudrillard, Jacques Derrida, Jean-François Lyotard ve Zygmunt Bauman gibi araştırmacılara göre, “hakikatin, adaletin, demokrasinin tek bir versiyonu yoktur ve tabii ki, toplumlarda tek bir inanç sistemi olması için de herhangi bir istek yoktur”.⁵⁶ Derrida'nın deyimiyle, postmodernistlerin asıl amacı modernizmle birlikte kurulan, işleyen kurumlar ve kavramları yapı bozumuna uğratmaktır.⁵⁷ Postmodernizmin modernliği eleştirmek üzerinden oluşturduğu çerçeve bu yeni akımın da temel hareket alanını oluşturmaktadır.

Modernleşme süreci tüm bu karşı çıkışlara ve eleştirilere rağmen yeni dönüşümlerle devam etmektedir. Toplumsal dinamikler, dünyada değişen koşullar, toplumların yaşam tarzlarıyla birlikte ekonomik ilişkilerinin, siyasal ve sosyal dönüşümlerinin aynı zaman diliminde ancak farklı hızlarda yaşandığını göstermektedir. Hali hazırda bazı toplumlar modernleşme sürecinin evrelerini tamamlamaya çalışırken başka toplumlar ise yeni bir sürecin içinde evrilmeye devam etmektedirler. Yaşanan evrilme süreci modernizmin kendi varlığını yeniden üretmeye çalıştığı postmodernizm sürecidir.

2. Postmodernizm

20. yüzyılın ortalarından günümüze kadar geçen zaman içinde üzerinde çokça konuşulan bir kavram olan postmodernizme dair tanımlamalarda henüz bir uzlaşma sağlanmış değildir. Ancak, postmodernizmin küreselleşme, tüketim, devlet kademelerinde merkezîyetçi anlayışın değişmesi, bilginin metalaşması, yaşam tarzında yaşanan deformasyon gibi durumlara tekabül ettiği kabul edilmektedir.⁵⁸ Postmoder-

53 Ahmet Bora Tarhan, “Türkiye’de Postmodernizmle Değişen Siyasetin Siyasal İktidara Yansıması”, (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010), 61.

54 Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno, *Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar*, çev. Oğuz Özügöl (İstanbul: Kabcacı Yayınları, 1995), 12-20.

55 Max Horkheimer, *Akıl Tutulması*, çev., Orhan Koçak (İstanbul: Metis Yayınları, 1994), 65.

56 Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, çev., Hazal Deliçaylı ve Ferda Keskin (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2008).

57 Nur Vergin, *Siyasetin Sosyolojisi* (İstanbul: Doğan Kitap, 2008), 310.

58 Cheryl Simrell King, “Postmodern Public Administration: in the Shadow of Postmodernism”, *Administrative*

nizmin, modernizmdeki gibi belirgin süreçler üzerinden geliştiğini söylemek zordur. Modernizme ait olguların 1. Dünya Savaşı ile patlak verdiği yerde postmodernizmin doğduğu söylenmektedir.⁵⁹

Kavramın tanımlanması sorunu modernizme dair olup olmamasından dolayıdır. Önüne gelen post öneki sonra, sonrası, ötesi anlamlarını taşıdığından modernizm sonrası anlamına gelse de; aslında postmodernizmin modernizm sonrasına mı işaret ettiği yoksa modernizmin bir devamı mı olduğu noktasında görüş birliği olmadığı da ortadadır.⁶⁰ Habermas'a göre ise postmodernliğe geçiş diye bir durum söz konusu değildir, çünkü modernizm daha tamamlanmamıştır.⁶¹

Egemen ifadeler veya anlamlara karşı bir başkaldırı hareketi olarak nitelendirilen postmodernizm,⁶² her türlü bütünlleştirici, genelleştirici yaklaşımları reddeden; modernizmin kapladığı dünyada modernizmin ilerlemeci, kalkınmacı yaklaşımlarının insanları baskı altında tuttuğu öngörüsüyle evrensel ve genel bütün söylemlere karşı çıkmaktadır.⁶³ Bu durumda postmodernizm, modernizmin oluşturduğu Aydınlanma, Bilimsel ve Sanayi Devrimlerinin getirdiği kalkınmacı anlayıştan ve bilimsel bilginin kutsallığından ciddi bir kopuşu da ifade etmektedir. Postmodernizm genel geçerlik iddiaları taşıyan meta anlatılarının reddedildiği, çoğulculuğun ve parçalanmanın kabul edildiği farklılıkların ayrıştırılmadığı aksine bunların vurgulandığı, bireyselleşmenin kutsandığı bir durumu anlatır.⁶⁴

Postmodernizm kavramının tartışmalı durumu düşünürlerin de farklı açılardan kavrama anlam yüklemelerinden kaynaklanmaktadır. 1960'tan 1980'lere kadar sanat, resim ve mimaride kullanılan kavram, dünyadaki siyasal ve toplumsal hareketlenmeler, yaşanan değişimin de etkisiyle felsefe, sosyoloji gibi disiplinlerde de etkisini göstermiştir. 1980'lerde dünyanın birçok yerinde yaşanan duruma karşılık postmodernizm kavramı da yeni anlamları ile üretilmeye devam etmiştir. Küreselleşmenin etkilerinin çok hızlı şekilde hissedildiği bu dönemde, ekonomik performansların üretimde yeni stil arayışlarını tetiklediğini söylemek mümkündür. Konuya ilişkin ilginç çıkışlardan biri Michel Foucault'ya aittir. Foucault'ya göre, devlet yönetimi ve buna benzer yönetim tarzlarında değişim yaşanmış ve sistemsel olan her şeyin yerini anarşi almıştır. Üretimde etkin rol alan yapıların yerleşiklik düzenden çıkıp göçebe ve hareketli düzene geçtiği öne çıkmıştır.⁶⁵

Theory & Praxis, 27/3 (2005), 519; Michael W. Spicer, "Public Administration Enquiry and Social Science in the Postmodern Condition: Some Implications of Value Pluralism", *Administrative Theory & Praxis*, 27/4 (2005), 671.

59 Fatmagül Berktaş, "Küreselleştikçe Parçalanmış Bir Dünyanın Düşünsel İzdüşümü: Postmodernizm", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 21 (2000), 3; Anderson, *Postmodernitenin Kökenleri*, 12.

60 Bahtınur Mönü, "Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/17 (2013), 29.

61 Habermas, "Modernlik", 44.

62 Murat Yıldırım, "Modernizm, Postmodernizm ve Kamu Yönetimi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7/1 (2010), 711.

63 Şafak Kaypak, "Modernizmden Postmodernizme Değişen Kentleşme", *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 2/4 (2013), 86.

64 David Harvey, *Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri*, çev., Sungur Savran (İstanbul: Metis Yayınları, 7. Baskı, 2014), 59.

65 Michel Foucault, "Of Other Spaces", *Diacritics*, 16 (1986), 22.

Postmodernizmi farklı alanlarda tanımlayan düşünürler de bulunmaktadır. Jameson'a göre postmodernizm, sanayi ötesi, ulus devlet, tüketim toplumu olarak ifade edilen geç kapitalizmin kültürel mantığıdır. Postmodernizm, modernizmin kurumlarını, siyasal hareketlerini, yasalarını, geliştirdiği ahlakı ve düşünceleri meşrulaştıran büyük hikayelerin bittiği, bilgi kuramının yeniden ele alındığı, ilerleme ve kalkınma kavramının içeriğini yitirdiği, sürüleşmiş, standartlara bağlanmış bir bireyden, davranışları ve tercihleri farklı olan kişiliklerin ve kimliklerin geliştiği kaos dönemi olarak tanımlanmaktadır.⁶⁶ Postmodernist teorisyen Jean François Lyotard, postmodernizmi modernizmden dönemsel bir farklılaşmayı ya da kopmayı ve yeni bir toplumsal formasyonun doğuşu olarak görmektedir.⁶⁷ Net tanımsal söylemlerin geliştirilemediği postmodernizm, yeni anlam yüklemeleriyle üretilmeye devam etmektedir. Modernizmden bir kopuş olarak kabul edilen postmodernizmin bu günlere nasıl geldiğine dair sürecin çerçevelenmesi önemli olmaktadır.

a) Modernizmden Postmodernizme Geçiş

Modernizme ve onu oluşturan ayaklara dair değerlendirmelere ek olarak bu bölümde postmodernizme nasıl gelindiği irdelenmeye çalışılacaktır. Postmodernizm kavramı sanatta, resimde ve bununla birlikte mimaride öncelikli olarak tartışılmıştır. Ancak burada postmodernizmin toplumsal yaşama etkisi üzerinden değerlendirmelerin yürütülmesi çalışmanın bütününden kopmayı da engelleyecektir. Postmodern durumu değerlendirmek için üretim şekillerine ve etkilediği sosyal hareketlenmeleri referans olarak değerlendirmelerde bulunmak çalışmanın varacağı nokta için önemlidir.

Toplumsal değişim ve dönüşüme ilişkin değişim alt ve üst yapılar şeklinde ayrımlanabilmektedir.⁶⁸ Buna göre postmodernist yapısal değişimin alt kodunu fordist ve sonrasında yaşanan postfordist üretim şekli oluştururken, değişimin üst sınırını ise modernist ve sonrasındaki postmodernist yapısal revizyonlarla sağlandığı üzerinedir. Dolayısıyla üretim şeklinde yaşanan güncellemeler sadece ekonomik bir değişimi beraberinde getirmez buna bağlı olarak toplumsal, siyasal ve sosyal yaşam içinde de hareketlilik sağlamaktadır.

Sanayi toplumu olgusu çerçevesinde kavramsallaştırılan kapitalizm, 1970'lere ciddi bir krizle girmiş ve bu krizden çıkış yolları yaşanacak değişiminin de ilk habercisi olmuştur.⁶⁹ Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hız, küreselleşme ve buna bağlı sınırların yok oluşu yeni bir toplum yapısını, yani bilgi toplumunu meydana getirmiştir. Yapısal olarak sanayi toplumunun dışında gelişen bu yeni toplum yapısı sanayi sonrası toplum, geç kapitalizm gibi adlandırmalarla dolaşıma girmiştir. Yaşanan süreç üretim temelinde fordizm ve postfordizm şeklinde kavramsallaştırılmıştır.⁷⁰

66 Fredric Jameson, *Postmodernizm: Ya Da Geç Kapitalizmin Mantığı*, çev., Nuri Plümer (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994), 53-93.

67 Jean François Lyotard, *Postmodern Durum*, çev., Ahmet Çiğdem (İstanbul: Vadi Yayınları, 2. Baskı, 1997), 155. 68 Kaypak, "Değişen Kentleşme", 82-84.

69 Şaylan, *Postmodernizm*, 173.

70 Mike Featherstone, *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, çev., Mehmet Küçük (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, 2005), 38; Şaylan, *Postmodernizm*, 175; Şafak Kaypak, "Değişen Kentleşme", 83.

Yığın üretim temelli fordizm, kapitalizm esaslı bir rejimdir. Fordizmin adını aldığı Henry Ford, hareketli bant üzerinde otomobillerini üretmeye başlayarak yeni bir çalışma yöntemi yaratmıştır.⁷¹ Fordizm, Taylor'ın en önemli temsilcisi olduğu bilimsel yönetim anlayışına dayanarak üretim mekanizmasını 8 saatlik işgünü, 5 dolar ücret ilkesi üzerinden yürütmüştür. Üretim mekanizmasında iş bölümü belirgin, yapılan işler standartlandırılmış, uzmanlık önemsenmiş buna bağlı olarak nitelikli iş gücüne bağımlı kalınmamıştır. Bu şekilde fordist üretim anlayışının temelleri atılmış ve toplumsal dönüşüme ilişkin ideolojik yapı oluşturulmuştur.

Yığın üretim mekanizmasının geliştiği yer olarak fordizmde kitle üretim verimliliği yükselmiş, buna bağlı olarak mal üretimi de artmıştır. Ford, üretilen malın pazarda satılması gerekliliği ilkesinden hareketle işçilerin kendi ürettikleri otomobillerin alıcısının da yine işçiler olması gerektiğini savunmaktadır. Bu çözümleme aynı zamanda belli bir yaşam tarzına da tekabül etmektedir. Dolayısıyla Ford, işçilerin nasıl yaşamaları gerektiğinin de öğretilmesini savunmaktadır.⁷² Bu bağlamda işçilerin, alım gücü yüksek, boş zamanlarını aileleri ile geçiren, müreffeh ve mutlu bir gündelik hayat geçiren, refah devletinde yaşayan bireyler olmaları önemsenmiştir.

1970'li yıllara gelindiğinde, kapitalizmin içine girdiği kriz, yeniden yapılanma sürecini de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde, kapitalizmin yeni bir aşaması olarak postfordist dönem; bu dönemin bir bütün olarak sanat, kültür ve bilim anlayışı postfordizm olarak adlandırılmıştır. Postfordizm, 1970'lerin sonlarında fordizmin yerini alan yeni bir üretim modeli olarak ortaya çıkmıştır. Fordizmin standartlaştırıcı kitle- sel üretimi nasıl ki kendi kültür ve estetiğine sahipse, postfordizmin esnek biçimleri de kendi hayat tarzlarını üretmiştir.⁷³

Postfordizmde işçiler ve yöneticiler arasındaki sınırlar kalkmakta ve artık işçiler de yüksek statüye, ödüllere ve iş doyumuna sahip olabilmektedir. İşçiler bazen yönetim kurullarında yer alabilmekte; işçinin emeğine yabancılaşmasıyla sonuçlanan çatışmanın yerini işçi ve işverenin iş üzerindeki uzlaşmaları almış gibi görünmektedir.⁷⁴ Postfordizm olgusunun gelişmesinin nedenlerinden biri de bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesidir. Bu durum aşırı hiyerarşik yapıların ortadan kalkmasına, yığın üretim yerine ürün yelpazesinin gelişmesine, vasıflı ve vasıfsız işgücüne yönelik ücret politikalarının oluşturulmasına neden olmuştur. Müşteri tercihlerinin ön plana çıkarıldığı yeni bir dönemin yaşanmasını getirmiştir.

Değişimin alt yapısını oluşturan bu süreçler dikkate alındığında üretim süreçlerinin yaşam tarzını ve kültürel süreçleri etkilediğini söylemek mümkündür. Fordist üretimin ideolojisinin modernizmin getirdiği kurumsal yapılanmalarla, postfordist üretimin ideolojisinin ise postmodernist yapılanmalara tekabül ettiği görüşü önem

71 David Gartman, "Postmodernism; or, The Cultural Logic of Post-Fordism?", *The Sociological Quarterly*, 39/1 (1998), 122.

72 Şaylan, *Postmodernizm*, 179.

73 Doğan Bıçkı ve M. Zahid Sobacı, "Yerel Yönetimden Yerel Yönetişime: Post-Fordizm Bağlamında Yerel Yönetimleri Anlamak", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9/1 (2011), 223.

74 Martin Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, haz., Ümit Tatlıcan (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2007). 441-442.

kazanmaktadır. Postfordizm ile postmodernizm arasındaki ilişkiyel bağ, modern durumun biterek, postmodern süreçlerin yaşandığı kabulüne dayanmaktadır.⁷⁵

Sonuç olarak üretim süreçlerinin yaşam tarzını etkilediğini söylemek yanlış olamayacaktır. Kitle üretimi ya da yığın üretim paralel olarak günlük yaşamın da kitlesel olduğu, sosyal boyutlarda cemaat ve cemiyet oluşumu, birlikte hareket etme gibi olguların yaşandığını söylemek mümkündür. Buna karşın postmodern üretim şeklinin ortaya çıkışıyla bilginin ve iletişim teknolojilerinin oluşturduğu yeni düzende bireysel yaklaşımları beraberinde getirdiği, medya, bilgisayar, internet, sosyal paylaşım alanlarının sanal olarak sunulması tek tek hareket eden bireylerin yetişmesine neden olmaktadır. Son kabulde sınırların yok olması durumunun bir gerçeklik olduğu anlaşılmaktadır.

b) Postmodernizmin Eleştirisi

Kaotik anlamlar dizgesinden oluşan postmodernizm geniş yelpazede her alana dokunan bir kavram ve süreç olarak eleştirilerin de odağında yer almaktadır. Postmodernizmin eleştirildiği temel nokta, modernizm gibi teorileştirilmediğine dairdir. Kellner konuya ilişkin özellikle Foucault ve Derrida'yı eleştirmekle birlikte; Baudrillard ve Lyotard'ı ise postmodernliğin modernizmden koparan ya da kırılma yaşatan durumun ne olduğuna dair bir açıklama getirmemelerinden dolayı eleştirir.⁷⁶

Habermas'ın modernliğin tamamlanmamış bir proje olmasına yönelik yaklaşımı postmodernizmi eleştirecekler için önemli bir referans olgudur. Fakat bunun yanında radikal eleştirilerden birini Giddens getirmektedir. Giddens'e göre, postmodernizm gibi anlayış ve terimlerle uğraşmak yerine, sosyal bilimlerde şimdiye kadar belirli ve özgül nedenlerden dolayı yetersiz şekilde anlaşılmiş olan modernliğin kendi doğasına bakılması gerekmektedir.⁷⁷

Postmodernizmi kavramsal nitelermelerden dolayı eleştiren düşünürler de bulunmaktadır. Heller ve Feher'e göre postmodernizm yeni bir çağ ya da zaman değişimi değildir. Postmodernizm, modernizmin açmazlarını ortaya çıkarmaya çalışan; ya da başarılarını eleştirmek için uğraşan ve bundan beslenen bir asalaktır.⁷⁸ Buna ek olarak postmodernizmi modernlik projesine bir başkaldırı olarak değerlendiren görüşler de mevcuttur.⁷⁹ Giddens ise postmodernizmi savunanlara cevap olarak radikalleşmiş modernizm kavramını kullanmaktadır.⁸⁰

Postmodernizmin tarihsel herhangi bir argüman taşımadığı, süreç içinde oluşmadığına yönelik bir inancın olduğu görülmektedir. Buradan hareketle Gellner, Giddens, Habermas, Touraine gibi modernizmi savunanlar, modernliğin postmodernizm ta-

75 Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, 57-59.

76 Douglas Kellner, "Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm: Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar", çev., Mehmet Küçük, *Modernite versus Postmodernite*, haz., Mehmet Küçük, (Ankara: Vadi Yayınları, 1994), 244.

77 Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, çev., Ersin Kuşdil (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998), 48.

78 Agnes Heller ve Ference Feher, *Postmodern Politik Durum*, çev., Şükrü Arın, (Ankara: Öteki Yayınları, 1993), 21.

79 Sezgin Kızılçelik, "Postmodernizm: 'Modernlik Projesi'ne Bir Başkaldırı", *Türkiye Günlüğü*, 30 (1994), 94-95.

80 Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 142.

rafından önlenmesinin sadece değerlerinin değil dayandığı temelin de engellenmesi anlamına geleceğini bu durumda politik bir kaosa dönüşeceğini belirtmektedirler.⁸¹

Postmodernizm, farklılıkları ve çoğulculuğu öncelleyen bir kavramdır. Habermas bu noktadan hareketle postmodernizmi eleştirir. Habermas'a göre postmodernizmle birlikte öznelcilik, bireycilik ön plana çıkmış; mantık ve sözün üstünlüğü yıkılarak retorik ve yazının üstünlüğü benimsenmiş; bilim, din, felsefe sanat ayrımları yok sayılmıştır. Bu durumda batı demokrasilerinin elde ettiği başarılar onları var eden argümanlar yok edilmeye çalışılmaktadır.⁸²

Postmodernizm çerçevesinde gelişen eleştirel yaklaşımların içinde bireysel ve yamsalsal alandaki değişimlerin yol açtığı durumlar da tartışılmıştır. Yeni kültürün oluştuğu, hakikat, gerçek, din, yaşam birey, insan gibi unsurlarda formun bozulduğu da gözlenebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında postmodernizmin getirdiği temel argüman bilginin değişimidir. Buradan hareketle edilen bilgi ve teknolojik gelişmelerin ışığında toplumsal karmaşıklığın arttığı, insanın kendisinin kontrolden çıktığı yadsınamaz bir durumu da ortaya çıkarmaktadır.

İletişim ve bilginin edinilmesinde değişen hız faktörleri eşitlikçi yatay ilişkileri arttırmış ve siyasal kimliklerin yok olmasına, ideolojilerin sınırlandırılmasına ulus devlet anlayışında değişen görünümünden dolayı sınırların zorlandığı buna ek olarak kişinin kendi kimliğini konumlandırarak alanın yok olmasını da beraberinde getirmiştir.⁸³

Gellner, postmodernizmi her şeye ve her alana dair aşırı müsamahakâr yaklaşımda bulunduğu için saçmalık olarak nitelemektedir. Ona göre, gerçeğin göreceli olduğu; bütün inançların eşit ölçüde geçerli olduğu fikri temelden yanlıştır. Bu fikir çok garip bir şekilde, ahlaki açıdan çok geçerli olan bir fikre, bütün insanların eşit haklara sahip oldukları fikrine gönderme yapmaktadır. Bütün insanlar eşit haklara sahip ise, o halde bütün inanışlar eşit ölçüde doğrudur, demeye getirildiğini söylemektedir. Postmodernizmin çok yanlış olduğu, cilalı, anlaşılmasının mümkün olmadığını belirterek postmodernizme şiddetle karşı çıkmaktadır.⁸⁴

3. Tüketim Kültürü

Sanayileşme ve beraberinde oluşan modernleşme, bireylerin gündelik yaşamını etkileyen dinamik faktörleri oluşturmuştur. Teknolojinin ilerlemesi ve endüstriyel gelişim, üretimin belirli noktalara kadar artmasına neden olmuştur. Dolayısıyla endüstriyel sürecin önemli sorunu artan ürünlerin nasıl satılması gerektiğidir. Bu değişimin getirdiği düşünceyle birey üretici niteliğini yitirerek tüketici durumuna geçmiştir. Baudrillard'ın yaklaşımıyla bakılacak olursa bir dönemin (üretim toplumunun) kapanışı, diğer bir dönemin (tüketim toplumunun) açılışını da beraberinde getirmiştir.

81 AYTEKİN YILMAZ, *Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar* (Ankara: Vadi Yayınları, 1996), 101.

82 ASLAN VE YILMAZ, "Modernizme Bir Başkaldırı", 105.

83 YILMAZ, *Modernden Postmoderne*, 162.

84 ERNEST GELLNER, "Mülakat", Konuşan: Şahin Alpay, *Türkiye Günlüğü*, 24 (1993), 61.

Sistemde yaşanan bu dönüşüm insanlara emekçi ve tasarrufçu olarak değil, sadece tüketiciler olarak ihtiyaç duymaktadır.⁸⁵

Üretimin artması ve kitleselleşmesi, ürünlerin alım satımında daha fazla insanın sürece dâhil olması, küreselleşme ve buna bağlı olarak sınırların ortadan kalkması, üretim şekillerinin değişmesi, tüketim şekillerindeki güncellemelere ve gündelik yaşamın bu süreçlerden dolayı evrim geçirmesine neden olduğu söylenebilir. Taylorist- Fordist üretimin artmasıyla başlayan artı ürün oluşumu ürettiğini tüketmek zorunda kalan bireyleri oluşturmuştur. Bu dönüşüm özellikle 1980’li yıllara gelindiğinde farklı bir alana yani kültürdeki değişime de ön ayak olmuştur. Yaşanan kültürel değişim, kendisini doğuran tarihsel, ekonomik, teknolojik ve kültürel bağlantılarının ötesinde, ürünlerin, değer kazandığı bir kültürel düzen olarak; ihtiyacının dışındaki ürünleri ve şeyleri kullanmak, harcamak, israf etmek şeklinde ortaya çıkmış, yeni bir kültür anlayışını, tüketim kültürünü oluşturmuştur.

Toplumun gündelik yaşam alanında değişimi getiren, onu geleneksel kültürel anlayıştan kopararak modern kültürü oluşturan kapitalizmin gücü korkutucu boyutlara ulaşmıştır. İnsanların zaman ve mekâna dair algılarını etkileyen, tüketim biçimlerinden neleri ihtiyaç olarak kabul edeceklerine kadar birçok açıdan kapitalizmin belirleyici etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.⁸⁶

Tüketim eylemini sadece üretilen malların tüketilmesi süreci olarak görmemek gerekmektedir. Nitekim Bauman tüketim kültürünü, metaların mübadele değerinin ortadan kalkması, malların yarar işlevi yerine gösterge işlevinin ön plana çıkması olarak tanımlamakta ve imrenilerek tüketilen şeyin göstergeler olduğunu anlatmaktadır.⁸⁷ Bu yorumdan hareketle tüketim toplumu yaklaşımından ziyade ele alınan çalışmada tüketim kültürü olgusunu değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Tüketim kültürü göstergeleri tüketmek olduğuna göre bu kültürün tipik özelliklerine bakmak gerekmektedir. Tüketim kültürü, tüketicilerin çoğunlukla statü arama, başkalarına karşı farklılığını ortaya koyma, yenilik arama ancak bunun da son model olması gibi maksatlarla ürün ve hizmetleri tutkuyla arzuladıkları, peşine düştükleri, elde etmek için çalıştıkları bir kültüre denk gelir. Bu kültür, çağımızın egemen kültürel biçimini yansıtan doyumsuz zevk arayışı, meta fetişizmi, kullan-at, arzular, alışveriş bağımlılığı vs. bu kültürün tipik özelliklerini oluşturmaktadır.⁸⁸

Tüketim kültürü, maddi ve somut olanın tüketilmesinin yanında hizmetlerin ve soyut olan pek çok şeyin de tüketilmesi olarak yorumlanabilir. Harvey’in de ifade ettiği gibi, tüketim temposu sadece giyim, süsleme ve dekorasyonda değil, aynı zamanda hayat tarzları ve dinlenme faaliyetlerini de (boş zaman ve spor alışkanlıkları, pop müzik türleri, video ve çocuk oyunları vs.) kapsayan geniş bir alanda hızlanmaya ne-

85 Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, 98.

86 Umut Omay, *Emeğin Kültür ve Manipülasyon Teorisi* (İstanbul: Beta Yayınları, 2009), 119.

87 Zygmunt Bauman, *Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar*, çev., Ümit Öktem (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999), 83.

88 Ömer Aytaç, “Tüketimcilik ve Metalaşma Kısacasında Boş Zaman”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11/1 (2006), 31.

den olmuştur. Harvey *Postmodernliğin Durumu* adlı eserinde tüketim toplumunun hız, kullan at şeklindeki yaşam stillerine değinirken Alvin Toffler'a atıfta bulunarak onun sözlerini yansıtmaktadır. Harvey, sadece üretilen malların atılmadığını kullan-at tarzı gündelik pratiklerle, aynı zamanda değerlerin, hayat tarzlarının, istikrarlı ilişkilerin, şeylere, binalara, yerlere, insanlara, eyleme ve olma konusunda öğrenilmiş tarzlara bağlılığın da atılabileceğini, bireylerin uğrana hayatlarını verdikleri ideolojilerinin bile bir kenara atılabileceğini anlatmaya çalışmaktadır.⁸⁹

Tüketim kültürü yukarıda belirtilen durumları harcamanın yanında tüketirken yeni üretim hallerinin de oluşmasına neden olur. Bunlardan biri de kimliklerdir. Tüketim kültürü içerisinde kimlikler yıkılıp kimlikler inşa edilmektedir. Bu durumu Reith yüksek kimlik inşası olarak değerlendirir. Reith, ileri kapitalist ülkelerde sıra dışı ve düzensiz kimliklerin belirginleştiğini söylemektedir. Bu sıra dışı kimlikler patolojik karakterli kumarbazlar, kleptomanlar (çalma hastalığı), anoreksikler (yiyememe), bulimikler (yediklerini kusarak çıkarırlar), alışveriş kolikler, geç modern dönemin kültürel kimlikleridir.⁹⁰

Tüketim kültürü insanların yaşam tarzına nüfuz eden, benliğini, kimliğini yeniden şekillendiren bir süreç olarak değerlendirilebilir. Tüketildikçe yeniden inşa edilen kültürün en önemli etkileyicileri; moda, boş zaman algılamaları, popüler kültür, küreselleşme, sosyal sınıf, materyalist düşünce anlayışları, reklamlar ve son olarak da medya olarak sınıflandırılabilir.⁹¹

Popüler kültür, yerel özellikler taşıyan kültürel yapıların tüketim argümanı haline dönüşmesidir. Dolayısıyla popüler kültür, ucuza mal edilebilen, herkesin kolaylıkla erişebileceği nitelikte olan nesnelere kültürü olmakla beraber tekabül ettiği bireyler için söylenecek olursa bağımlı sınıfların arabesk yaşam pratikleri olarak tanımlanabilir.

Popüler kültür egemen sınıfların bağımlı sınıflar üzerinden ideolojilerini yeniden ürettikleri, yerele özgü pratikleri tüketimin etkisi altında inşa etmek olarak değerlendirilip orta sınıf bireylere empoze edilme halidir. Bu durumu "popüler olan yapıları, ürünleri, değerleri, tüketiciler alır boğazlarına takarlar, saçlarına ve yüzlerine sürerler, midelerine indirirler, üstlerine alırlar, ayaklarına takar veya giyerler, bilinçlerine katarlar ve diğer insanlara bunu çeşitli yollarla gösterirler" şeklinde özetlemek mümkündür.⁹²

Popüler kültüre ait birçok nesne (giyecek, yiyecek vb.), moda unsuru ile de tüketim kültürünün içine yerleştirilmektedir. Moda, bir bireyin yeniden üretilmesi, kimlik kazanım süreci, erkek veya kadın olmak noktasından hareketle cinsiyetçi algılamaları yaratan, din, ahlak ve ideoloji gösteriminin biricik ve tek göstergesidir. Kullanılan

89 Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, 318-319.

90 Gerda Reith, "Consumption and its Discontents: Addiction, Identity and the Problems of Freedom", *The British Journal of Sociology*, 55/2 (2004), 297.

91 Yasemin Karaca, "Reklamlarda Kadın İmgesi ve Tüketim Kültürü Oluşturmadaki Rolü: Ulusal Televizyon Reklamlarına İlişkin Bir Uygulama", (Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2010), 46-57.

92 İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, *Popüler Kültür ve İletişim* (Ankara: Erk Yayınları, 2005), 35.

ürünler üzerinden yeni anlamların aktarılmasında rol oynayan kişi ve kuruluşlardan oluşan moda sistemi, yeni kültürel pratiklerin oluşturulmasında ya da var olan kültürel anlamların değiştirilmesinde etkin roller üstlenmektedir.⁹³

Moda, Marksist ideolojiye göre üst sınıfları etkiledikten sonra bu sınıflardan alt sınıflara doğru yayılan ve sürekli bir yenilik, farklılaşma ve taklit etme süreci içinde statü ayırımlarını sürdüren veya yeni statü yolu kazanım aşamasına bir etken olarak kabul edilmektedir.⁹⁴ Moda, bireylerle ilgili olarak ilk işaretleri veren bir göstergedir. Dolayısıyla modacılar Marksist ideolojinin de yansıttığı üzere üst elit tabaka için yeni bir nesneyi yaratır. Bu durum aşağıya doğru yani toplumun daha alt kesimlerine doğru kaymaya başlar. Alt tabakanın kullanım alanına girdiğinde artık bu nesne üst tabakanın rağbet etmediği, demode olarak kabul ettiği şey olmuştur. Bu durumda moda, tüketim kültürü çerçevesinde tedavülden en erken çıkan ciddi bir kısır döngü içerisinde kendini ürettikçe tüketen, tükettikçe üreten bir konumda bulmaktadır.

Modanın en sıkı takip edildiği yerler ise günümüz toplumunun Kudüs'ü olarak nitelendirilebilecek çok büyük mağazaları içinde barındıran, alışveriş yapmak, eğlenmek, arkadaşlarla görüşmek, dinlenmek kısacası modern dünyanın bireye sunduğu boş zamanların değerlendirildiği alanlar olmaktadır. Boş zaman algılamaları bu tarz mimari yapılanmalarla birlikte tüketim çılgınlığının mekânı haline dönüştürülmüştür. Bir ihtiyacı karşılaması, bu ihtiyacı karşılarken sistemli olması, karşılanma şeklini tesadüflükten kurtarması ile boş zaman algısı tüketim kültürünün etkisiyle kurumsallaşmıştır.⁹⁵ Bu kurumsallaşma yapısı içerisinde bireyler kendilerine daha özgür hareket etme alanı bulmaktadırlar.

Küreselleşme, dünyanın tek bir mekân, küresel kültür ise bu mekânda yaşayan toplum ve bireylerin ortaklaşa kabul ettiği davranış ve anlayışın hâkim olduğu ürünlerin meydana getirdiği davranış örüntüleri olarak kabul edilebilir. Böylece küresel bir sistemde işleyen dünya ekonomisi, siyasal sistemi, iletişim teknolojileri ve bilgi sistemleri, küreselleşme olgusunun bütün dünyada geçerli olmasını sağlamaktadır.⁹⁶ Küreselleşme ile birlikte tüketimin bireyselleştiğini söylemek mümkündür. Özellikle sınırların yok olması dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelecek kültürel bir değişimin anında farklı kültürlerin de değişimine etki etmektedir. Bunun yaşanmasında medya ve iletişim teknolojilerinin önemi yadsınamaz. Küresel markaların oluşumu, çok uluslu şirketler aracılığıyla bir markanın başka ülkelerde üretimi ve dolaşıma sokulması gibi süreçler küreselleşmenin tüketim boyutunda geldiği noktayı da göstermektedir. Amerika menşeli markaların özellikle kitlesel şekilde üretimi ve tüm dünyaya yayılımı ve tüketimi bu şekilde gerçekleşmektedir.

93 Yavuz Odabaşı, *Tüketim Kültürü: Yetinen Toplumdan Tüketen Topluma* (İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2006), 73.

94 Cengiz Yanıklar, *Tüketimin Sosyolojisi* (İstanbul: Birey Yayınları, 2006), 38.

95 Ünal Şentürk, "Tüketim Toplumu Bağlamında Boş Zamanların Kurumsallaştırdığı Bir Mekân: Alışveriş Merkezleri (AVM)", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (2012), 63.

96 Bünyamin Ayhan, "Küreselleşme Sürecinde Kitle İletişim Araçlarının Rolü", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3/1 (2003), 82.

Tüketim kültürünü etkileyen olgulardan biri de birbiriyle bağlantılı şekilde ilerleyen yaşam tarzları ve sosyal sınıflardır. Bireylerin bulunduğu sosyal sınıflar yaşam tarzlarına, ideolojilerine ve kimliklerine referans verir. Tarımsal üretimin yerini endüstri ve hizmet kollarına bırakmasıyla birlikte kentleşmenin de arttığı gözlenmektedir. Bu durum muhafazakâr orta sınıfın yükselmesine ve tüketim kültürü oluşumuna yeni sınıfların da dâhil olmasına neden olmaktadır. Zenginleşen bu sınıf farklı bir yaşam tarzını da kent ortamına taşımıştır. Yeşil burjuva vb. söylemlerin bu sınıf için kullanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. İşte tam da burada tüketim çılgınlığının başka argümanlar çevresinde toplandığını söylemek mümkündür. Dini, ideolojik fikirlere referans vererek tüketimin bu alanlara da sıçraması kaçınılmaz olmuştur. Muhafazakârlara hitap eden, onların hassasiyetlerini dikkate alarak oluşturulmuş devasa yapılar günümüzün tüketim dünyasında yeni yapıları da ortaya çıkarmıştır.

Tüketim kültürü oluşumuna etki eden önemli olgulardan biri de reklamdır. Reklamlar ürünlerin tanıtımını yaparak satılması için uygulanan bir çalışmadır. Sloganik, etkileyici cümleler, kısa ve öz anlatımlar, renk ve müziğin de etkisiyle insanları harekete geçiren reklam, tüketimi tetiklemektedir. Kendi alanındaki kitleye ulaşip ürünü denemeye ikna etmek için potansiyel tüketiciler adına kişisel ve toplumsal bir kimlik kurgulamaya çalışan reklam, insanların arzularını tahrik ederek ihtiyaç duymadıkları mal veya hizmeti satın almaya yönlendirerek savurganlığa ve gereksiz tüketime neden olmaktadır.⁹⁷

Kitle iletişim araçlarının özellikle de televizyon reklamlarının etkisiyle mesaj bombardımanına maruz kalan bireylerin, neyin ihtiyaç, neyin gerçek, neyin lüks olduğunu sorgulamadan tüketme eğilimine girdiklerini söylemek mümkündür. Reklamlar, tüketme eylemini prestij, imtiyaz, saygınlık, refah, kimlik oluşturma vb. eylemine dönüştürmektedir. Reklam yapay toplumsal konumlar oluşturarak, bireyleri, bedelini ödemek koşuluyla bu konuma sahip olacaklarına inandırır.⁹⁸

Tüketim toplumunun oluşumunda yeni değerler ve kültürlerin oluşumu kapitalist üretim şekillerinin devamını sağlamak adına önemlidir. Tüketim kültürü olgusunun süreç içerisinde kendini inşasının temel hareket noktasını medya oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle, tüketim kültürünü etkileyen ve şekillendiren en önemli araçların başında medya gelmektedir. Kapitalizmle birlikte üretimden ziyade tüketimin makbul olması kitle iletişim araçlarının da etkisiyle yeni kimlikler yaratma, imaj kazanma, sınıf ve statü kazanma gibi bireylerin değişimlerini etkilemektedir. Üretim toplumundan tüketim toplumuna ve kültürüne etki eden kitle iletişim araçlarının tamamı medya olarak nitelendirilmektedir. Medya, kullandığı tüm araçsal argümanlarla tüketimi körükleyerek yeni yığınların oluşmasını sağlamaktadır.

Medya içerikleri, tüketiciye metaları kullanarak sınıf atlayacağı, yaşamının olumlu anlamda değişeceği, bir gruba ait olacağı ya da farklı olacağı türünden iletiler sunmakta, ürünün kendisinin tanıtımı ise geri planda yer almakta ya da hiç yer alma-

97 Hanife Güz, "Reklamın İki Yüzünün Psikolojik, Ekonomik ve Toplumsal Çerçeve Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1/2 (2000), 139.

98 N. Nur Topçuoğlu, *Basında Reklam ve Tüketim Olgusu* (Ankara: Vadi Yayınları, 1996), 181.

maktadır.⁹⁹ Kapitalizmin tüketim aracı olan medya, liberal ekonomi ve serbest piyasa koşullarının uygulandığı pek çok ülkede ideolojilerin üretilmesini ve benimsenmesini sağlayan, bireyleri sadece tüketen boyutuyla ele alan bir aygıt olarak görülmektedir.¹⁰⁰ Devletin ideolojik aygıtı olarak medya, herkesin sahip olabileceği bir yapı değildir. Medya ancak yüksek sınıflara mensup olanların sahip olabileceği, kitleleri ideolojik olarak bastıran, sadece tüketmeye yönelen önemli bir araçtır.

Medya, göstergelerin kendilerinden ziyade alt kodlarını tüketiciye empoze etmekle meşguldür. Her ürün, nesne olmanın haricinde farklı anlamları içinde barındırır. Kitle iletişiminde mesajların tamamında bireye yönelik mesajlar bulunmaktadır. Birey bu mesajları açar ve harekete geçer. Metin içeriğinin derinliği bireyleri tüketime doğru kaydırmaya başlar. Bu hareketlenme hali arzuların ve isteklerinin yerine getirilmesini sağlamaktadır. Kitle iletişim araçlarıyla her yanı sarmış olan elektroman-yetik görüntü ve ses sinyalleri bireylerin arzularını durmaksızın üretir ve tüketir.¹⁰¹

Bir ürünün satışına yönelik yapılan pazarlama stratejilerinin özünde ideolojik yaklaşımlar bulunmaktadır. Medya içerikleriyle şekillendirilen ürünler yerel kültüre ait sembollerle birleştirilerek bireylerin alışkın olduğu formatlarla yeniden üretilerek tüketime dönüşmektedir. Bu haliyle kültürel kimliğe özgü formların bulunması ideolojik formdaki kayıpların hissedilmeden değiştirilmesine de yol açmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte medyanın etkisi her alanda yeni kimliksel isteklerin doğmasına neden olmaktadır. İletişim teknolojilerindeki gelişimle birlikte bireyin bedeni üzerinde yeni şekillenmelerin oluştuğunu söylemek mümkündür. Bireyler, yeni kimlik inşasını, imaj, tarz, yaşam biçimi şeklinde sıralanan değişimi daha farklı bir boyuta taşımaktadırlar. Medyanın etkisiyle tüketim kültürünün oluşturulduğu son evrede insan kendi bedeni üzerinde yeni bir tüketim alanı oluşturmakta bu durum yaşanan sürecin boyutunu da tartışmaya açmaktadır.

Sonuç

Modernizm ve postmodernizm, tarihsel süreçler ile toplumsal süreçlerin etki alanlarının örtüştüğü farklı noktaları ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar modernizmin etkisiyle tüketim kültürünün şekillendiği kabul edilse de, bu süreçte geleneksellik olgusu da yadsınamayacak bir gerçekliktir. Geleneksellik din ve dine ait argümanlar üzerinden yürütülmüş dolayısıyla toplumu oluşturan her bir bireyden beklenen de bu ölçü üzerinden günlük pratiklerini oluşturması olmaktadır. Modernizm olgusunun türetilmesi geleneksel yapıların da kendi varlıklarını ikame noktasında zorlayıcı bir boyuta taşınmıştır. Geleneksellik kendi varlığını modernizm karşılığında inşa etmeye hala devam etmektedir. Modernizm olgusu ise süreçleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmektedir. Aydınlanma veya aklın keşfi olarak da nitelendirilen süreç geleneksel argümanların rafa kaldırılmaya çalışıldığı uzun bir dönemi kapsamaktadır. Bilimsel Devrim ve sonrasında Sanayi Devrimi süreçleri de Aydın-

99 Banu Dağtaş ve Erdal Dağtaş, *Medya, Tüketim Kültürü ve Yaşam Tarzları* (Ankara: Ütopya Yayınları, 2009), 7.

100 Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, çev., Alp Tümer (İstanbul: İthaki Yayınları, 2015), 36.

101 Oya Mutlu, "Arzunun Devrimi ve Medya", *Selçuk İletişim Dergisi*, 4/1 (2005), 40.

lanmanın devamlılığını göstermesi bakımından kapsayıcı niteliktedir. Modernizm sonrası olarak postmodernizm ise siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal alanların tamamında yaygınlaşmaya başlayan son dönem ya da geç modernizm olarak dünyayı kuşatmaya devam etmektedir. Postmodernizmin etkisinin hissedilmesinde iletişim teknolojilerinin yeri önemlidir. Bu teknoloji sayesinde bireylerin tek tek hayatlarına dair izdüşümleri görmek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla bireyselleşme bu dönemin kilit taşını oluşturmaktadır ki bu durum çalışmanın ana araştırma alanıyla da tam olarak örtüşmektedir.

Modernizm olgusunu savunanlar da tıpkı gelenekselci yaklaşımı benimseyenler gibi varlıklarının ikamesini postmodernizm üzerinden yürütmeye başlamışlardır ki bu da postmodernizmin eleştirisinde kendini bulmaktadır. Bu varoluş savaşı bireylerin davranışları üzerinden bir pratiğe dönüşmekte bu da tüketim toplumu ve kültürünün oluşmasına tekabül etmektedir. Tüketim toplumu ve bu topluma ait olarak kültür biçimlenmesi bilinen ortalama kültür algılamalarından farklı olarak gelişme göstermektedir. Hız, harcama ve anlık yaşama dair pratiklerin tezahürlerini bu yeni kültürde görmek mümkündür. Yeni kültürün oluşumunda etkili olan ise medya ve iletişim teknolojileridir. Bilgilendirme, yönlendirme ve özellikle harekete geçirme işlevi olarak medyanın etkisini görmek mümkündür. Sağladığı içeriklerle bireyleri mesaj yağmuruna tutan medya, tüketimi tetiklemekte bu da son tahlilde önce bireyselleştirilen bedenın nesneleşmesine sonra da parça parça tüketilmesine zemin hazırlamaktadır.

Modernizm ve postmodernizm üzerine tartışmalar bir tarafta tutulmak kaydıyla, tarihsel süreçte her dönemin ruhunu yansıtan bir tüketim kültürünün ve bunun sonucunda ortaya çıkan tüketim toplumunun varlığını kabul etmek gerekmektedir. Geleneksel dönemin iktisadi yapısı ve faaliyetleri, üretim şekilleri, iş görme biçimleri, insanlar ve topluluklar arası iletişim şekilleri tüketim kültürünü etkilediği gibi; Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi ve Bilimsel Devrim ile birlikte modern dönemde de başta iktisadi yapı faaliyetler ve üretim şekilleri olmak üzere toplumsal yapıda köklü değişiklikler ortaya çıkmış ve bu değişim pek çok alanı etkilediği gibi tüketim kültürü üzerinde ciddi etkilere neden olmuştur. Postmodernizmle birlikte ise kavramsal nitelendirmelerin yapı bozuma uğradığı, küreselleşme, kitle iletişim araçları, medya, popülizm, moda gibi faktörlerin etkisiyle üretim ve tüketim şekillerin daha önce hiç olmadığı kadar değiştiği, toplumsal sınıflar arasında farklılıkların daha da şiddetlendiği ama tüketim açısından bakıldığında ise farklılığın bir o kadar azaldığı görülmektedir. Sonuç olarak, modernizm ve postmodernizmde tüketim kültürünün belirgin farklılara sahip olduğunu, postmodernizmle birlikte hayatın hemen her alanında *fast food* tarzı bir tüketimin yaygınlaştığını ve bu süreçte küreselleşme, popülizm, moda, kitle iletişim araçları ve medya gibi faktörlerin önemli rol oynadığını söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Althusser, Louis. İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. Çev., Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları, 2015.
- Anderson, Perry. *Postmodernitenin Kökenleri*. Çev., Elçin Gen. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Armağan, Mustafa. "Gelenek-Modernlik-Postmodernlik". *Bilim ve Hikmet Dergisi*. 9 (1995): 66-76.
- Aslan, Gamze. "Ortaçağdan Günümüze Modernite: Doğuşu ve Doğası". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4/7 (2011): 10-26.
- Aslan, Seyfettin ve Abdullah Yılmaz. "Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2/2 (2001): 93-108.
- Ayhan, Bünyamin. "Küreselleşme Sürecinde Kitle İletişim Araçlarının Rolü". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 3/1 (2003): 82-90.
- Aytaç, Ömer. "Tüketimcilik ve Metalaşma Kısacasında Boş Zaman". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 11/1 (2006): 27-53.
- Baudrillard, Jean. *Tüketim Toplumu*. Çev., Hazal Deliçaylı ve Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2008.
- Bauman, Zygmunt. *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*. Çev., Ümit Öktem. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999.
- Berktaş, Fatmagül. "Küreselleştikçe Parçalanmış Bir Dünyanın Düşünsel İzdüşümü: Postmodernizm". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*. 21 (2000): 1-12.
- Berman, Marshall. "Modernlik: Dün, Bugün ve Yarın". Çev., Ümit Altuğu. *Birikim Dergisi*. 34 (1992): 43-53.
- Bıçkı, Doğan ve M. Zahid Sobacı. "Yerel Yönetimden Yerel Yönetişime: Post-Fordizm Bağlamında Yerel Yönetimleri Anlamak". *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 9/1 (2011): 219-233.
- Burke, Peter. *Rönesans*. Çev., Özkan Akpınar. İstanbul: Babil Yayınları, 2007.
- Canatan, Kadir. "Gelenek, Din ve Modernite". *Bilgi ve Hikmet Dergisi*. 9 (1995): 28-40.
- Ceylan, Şule Şahin. *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2009.
- Çelik, Ömer. "İslamcı Gelenek ve Gelenekçi İslam". *Bilgi ve Hikmet Dergisi*. 9 (1995): 22-28.
- Çetin, Halis. "Liberalizmin Tarihsel Kökenleri". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 3/1 (2002): 79-96.
- Çiğdem, Ahmet. *Aydınlanma Düşüncesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Dağtaş, Banu ve Erdal Dağtaş. *Medya, Tüketim Kültürü ve Yaşam Tarzları*. Ankara: Ütopya Yayınları, 2009.

- Davies, Norman. Avrupa Tarihi. Çev., Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi, 2006.
- Demir, Şeyhmus, Mutlu Sesli ve Veysel Yılmaz. "Türk Modernleşmesi: Eleştirel Bir Bakış". *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 2 (2008): 77-90.
- Dönmezer, Sulhi. *Toplumbilim*. 12. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi, 1999.
- Erdoğan, İrfan ve Korkmaz Alemdar. *Popüler Kültür ve İletişim*. Ankara: Erk Yayınları, 2005.
- Featherstone, Mike. *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. Çev., Mehmet Küçük. 2. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Foucault, Michel. "Of Other Spaces". *Diacritics*. 16 (1986): 22-27.
- Gartman, David. "Postmodernism; or, The Cultural Logic of Post-Fordism?". *The Sociological Quarterly*. 39/1 (1998): 119-137.
- Gellner, Ernest. Mülakat. Konuşan: Şahin Alpay. *Türkiye Günlüğü*. 24 (1993): 57-65.
- Giddens, Anthony. *Modernliğin Sonuçları*. Çev., Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998.
- Giddens, Anthony ve Cristhopher Pierson. *Modernliği Anlamlandırmak*. Çev., Murat Sağlam ve Serhat Uyrkulak. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.
- Guenon, Rene. *Gelenek ve Gelenekçilik*. Çev., Mahmut Kanık. İstanbul: Yedi İklim Yayınları, 1987.
- Güz, Hanife. "Reklamın İki Yüzünün Psikolojik, Ekonomik ve Toplumsal Çerçeve Değerlendirilmesi". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 1/2 (2000): 135-146.
- Habermas, Jürgen. (1994). "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje". Çev. Güleğül Naliş, Dürüml Sabuncuoğlu ve Deniz Erksan. *Postmodernizm*. Necmi Zekâ. İstanbul: Kıyı Yayınları, 1994, 31-44.
- Harvey, David. *Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri*. Çev., Sungur Savran. 7. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Heller, Agnes ve Ference Feher. *Postmodern Politik Durum*. Çev., Şükrü Argın. Ankara: Öteki Yayınları, 1993.
- Horkheimer, Max ve Theodor W. Adorno. *Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar*. Çev., Oğuz Özügül. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1995.
- Horkheimer, Max. *Akıl Tutulması*. Çev., Orhan Koçak. İstanbul: Metis Yayınları, 1994.
- Huberman, Leo. *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*. Çev., Murat Belge. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- İlter, Tuğrul. "Modernizm, Postmodernizm, Postkolonyalizm: Ben-Öteki İlişkileri ve Etnosantrizm". *Küresel İletişim Dergisi*. 1 (2006): 1-16.
- İnönü, Erdal. "Bilimsel Devrim ve Türkiye". *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*. 2 (2004): 103-116.
- Jameson, Fredric. *Postmodernizm: Ya Da Geç Kapitalizmin Mantığı*. Çev., Nuri Plümer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.

- Kahraman, Hasan Bülent. *Modernite ile Postmodernite Arasında Türkiye*. İstanbul: Everest Yayınları, 2004.
- Karaca, Yasemin. "Reklamlarda Kadın İmgesi ve Tüketim Kültürü Oluşturmadaki Rolü: Ulusal Televizyon Reklamlarına İlişkin Bir Uygulama". Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2010.
- Kaypak, Şafak. "Modernizmden Postmodernizme Değişen Kentleşme". *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*. 2/4 (2013): 80-95.
- Kellner, Douglas. "Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm: Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar". Çev., Mehmet Küçük. *Modernite versus Postmodernite*. Mehmet Küçük. Ankara: Vadi Yayınları, 1994, 227-259.
- Keyman, E. Fuat. *Türkiye'de Radikal Demokrasi*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999.
- Kılıç, Ahmet Faruk ve Sıddık Ağçoban. "Gelenek ve Modernizm Bağlamında İslam". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 15/28 (2013): 223-242.
- Kızılçelik, Sezgin. *Postmodernizm Dedikleri*. İzmir: Saray Kitabevleri, 1996.
- Kızılçelik, Sezgin. "Postmodernizm: 'Modernlik Projesi'ne Bir Başkaldırı". *Türkiye Günlüğü*. 30 (1994): 90-105.
- King, Cheryl Simrell. "Postmodern Public Administration: in the Shadow of Postmodernism". *Administrative Theory & Praxis*. 27/3 (2005): 517-532.
- Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- Köker, Levent. *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Kumar, Krishan. *Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*. Ankara: Dost Kitabevi, 1999.
- Küçük, Mehmet. *Modernite Versus Postmodernite*. Ankara: Vadi Yayınları, 1994.
- Küçük, Serhat. "Batı'nın Batılılaşması: Zihinsel Dönüşümün Eylemsel Kökeni". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11/2 (2013): 431-440.
- Liotard, Jean François. *Postmodern Durum*. Çev., Ahmet Çiğdem. 2. Baskı. İstanbul: Vadi Yayınları, 1997.
- Maillet, Jean. *İktisadi Olayların Evrimi*. Çev., Ertuğrul Tokdemir. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1983.
- Mutlu, Oya. "Arzunun Devrimi ve Medya". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 4/1 (2005): 38-41.
- Möngü, Bahtinur. "Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2/17 (2013): 27-36.
- Nyström, Harry. "The Postmodern Challenge From Economic to Creative Management". *Creativity and Innovation Management*. 9/2 (2000): 109-114.
- Odabaşı, Yavuz. *Tüketim Kültürü: Yetinen Toplumdan Tüketen Topluma*. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2006.
- Omay, Umut. *Emeğin Kültür ve Manipülasyon Teorisi*. İstanbul: Beta Yayınları, 2009.

- Özkiraz, Ahmet. *Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2003.
- Reith, Gerda. "Consumption and its Discontents: Addiction, Identity and the Problems of Freedom". *The British Journal of Sociology*. 55/2 (2004): 283-300.
- Rousseau, Jean-Jacques. İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı. Çev., Rasih Nuri İleri. İstanbul: Say Yayınları, 2010.
- Rousseau, Jean-Jacques. *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev*. Çev., Sabahaddin Eyüboğlu. İstanbul: Say Yayınları, 2009.
- Russell, Bertrand. *Batı Felsefesi Tarihi II Ortaçağ*. Çev., Muammer Sencer. İstanbul: Say Yayınları, 1997.
- Sarıbay, Ali Yaşar. *Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası: MSP Örnek Olayı*. İstanbul: Alan Yayınları, 1985.
- Schapiro, J. S. Çağdaş Düşüncede Toplumsal Tepki. Çev., Mehmetcan Köksal ve Mehmet Harmancı. İstanbul: Köprü Yayınları, 1966.
- Slattery, Martin. *Sosyolojide Temel Fikirler*. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2007.
- Spicer, Michael W. "Public Administration Enquiry and Social Science in the Postmodern Condition: Some Implications of Value Pluralism". *Administrative Theory & Praxis*. 27/4 (2005): 669-688.
- Stark, Werner. İktisadi Düşünce ve Toplumsal Gelişme. Çev., Mustafa Özel. İstanbul: İz Yayınları, 1997.
- Şaylan, Gencay. *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi, 2009.
- Şentürk, Ünal. "Tüketim Toplumu Bağlamında Boş Zamanların Kurumsallaştırdığı Bir Mekân: Alışveriş Merkezleri (AVM)". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 13 (2012): 63 -77.
- Tarhan, Ahmet Bora. "Türkiye'de Postmodernizmle Değişen Siyasetin Siyasal İktidara Yansıması". Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010.
- Tekeli, İlhan. "Türkiye'de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002: 19-42.
- Topçuoğlu, N. Nur. *Basında Reklam ve Tüketim Olgusu*. Ankara: Vadi Yayınları, 1996.
- Touraine, Alain. *Modernliğin Eleştirisi*. Çev., Hülya Tufan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Türköne, Mümtazer. *Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınları, 2006.
- Urhan, Veli. "Modernizm, Postmodernizm ve Personalizm". *Doğu Batı*. 2/8 (1999): 143-169.
- Vergin, Nur. *Siyasetin Sosyolojisi*. İstanbul: Doğan Kitap, 2008.
- Weber, Max. *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. Çev., Gökhan Rızaoğlu. İstanbul: Roman Yayınları, 2013.
- Yanıklar, Cengiz. *Tüketimin Sosyolojisi*. İstanbul: Birey Yayınları, 2006.

- Yıldırım, Emre. “Modernitenin Eleştirisi ve ‘Milliyetçi Söylem’ Bağlamında Milliyetçiliğe Yeniden Bakmak”. *Amme İdaresi Dergisi*. 48/1 (2015): 1-33.
- Yıldırım, Murat. “Modernizm, Postmodernizm ve Kamu Yönetimi”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 7/1 (2010): 703-719.
- Yılmaz, Aytekin. *Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar*. Ankara: Vadi Yayınları, 1996.
- Yılmaz, Hüseyin. “Gelenek, Gelenekçilik, Gelenekselcilik”. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. 3 (2005): 35-50.

Reflection of Modernism and Postmodernism Processes on Consumption Culture

HARUN KIRILMAZ FATMA AYPARÇASI

Abstract: *Modernism concept expresses the transition from the old to the new, and a process which consists of differentiation of life styles, individualization, and a social structure not depending on traditional structure and which shapes individual-society-state relationship in terms of social, economic and political aspect. Postmodernism concept, suggested as a solution to the dilemma that modernism fell into, reflects a period when radical changes were experienced in numerous fields related to social change and transitions and also in production and consumption ways with the effect of the factors such as changes experienced in globalization, information and communication technologies and spreading of mass communication devices.*

Modernization has brought along a transition from the production society to the consumption society. Increase of production capacity and change of production ways has mandated change of consumption ways and removal of the borders in every sense by globalization. Consumption has gone beyond the vital needs such as food, drink and sheltering along with postmodernism, and has influenced an extremely large area consisting of life style and relaxation activities, and has led to the emergence of consumption culture.

Modernism, postmodernism and consumption culture concepts are dealt with in the present article and evaluations of these concepts are scrutinized. In shaping of the consumption culture making up the basic problem of the article, the effects and reflections of modernism and postmodernism processes are revealed.

Keywords: *Modernism, Postmodernism, Consumption Culture.*